

ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ ԵՎԱ (ԱԻ)

ՆԱԿԹԱՅԻՆ ԵՐՐՈՐԴ ՃԳՆԱԺԱՍԸ՝ ՈՐՊԵՍ ԻՐԱՆ-ԻՐԱԶՅԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՀԵՏԵՎԱՆՔ, ԵՎ ՃԱՊՈՆԻԱՅԻ ԴԵՐԸ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹՅԱՆ ԼՈՒԾՄԱՆ ՀԱՐՑՈՒՄ

1980 թ. սեպտեմբերի 22-ին սկսվեց Իրան-իրաքյան պատերազմը: Պատերազմում նախահարձակն Իրաքն էր, սակայն հետագա իրադարձությունները ցույց տվեցին, որ զինված հակամարտությանը մասնակցող երկու կողմերն էլ թե՛ իրաքյան բաասական վարչակարգը, և թե՛ Իրանի Իսլամական Հանրապետությունը, ունեին պատերազմ սանձազերծելու ներքին և արտաքին շահագրգռվածություններ¹: Իրանի և Իրաքի միջև առկա հակասությունների ամբողջականությունը չի սահմանափակվում միայն երկու երկրների գաղափարախոսական առանձնահատկությամբ, առկա էին նաև կրոնական (շիաներ-սուննիներ փոխհարաբերությունը), էթնո-ազգային (պարսիկներ-արաբներ փոխհարաբերությունը), տարածքային (միջալեռական սահմանների, Շատ ալ-Արաբ գետի, վիճելի կղզիների հետ կապված հարցերը) խնդիրներ²:

Նավթային երրորդ ճգնաժամը, որն արձանագրվեց 1985-1987 թթ., Իրան-իրաքյան պատերազմի հետևանք էր: Նավթային երրորդ ճգնաժամի առաջացման պատճառների շարքին են դասվում.

Առաջինն այն, որ պատերազմող կողմերը՝ Իրանը և Իրաքը, հանդիսանալով Նավթարդյունահանող երկրների կազմակերպության՝ ՕՊԵԿ-ի անդամներ, սահմանափակում էին կազմակերպության հնարավորությունները՝ միահամուռ ուժերով հակազդելու արևմտյան տերությունների փորձերին իրենց պայմաններն ՕՊԵԿ-ին թելադրելու հարցում: ՕՊԵԿ-ի թուլացումից օգտվեցին ՕՊԵԿ-ի անդամ

¹ Stivang N., Iran and the GCC States: Prospects for Long Term Regional Security in the Gulf, Gulf thesis, 2000, p. 34.

² Сажин В., К вопросу о причинах ирано-иракской войны, Специальный бюллетень, N 5, М., 1988, с. 53.

չհանդիսացող նավթարդյունահանող պետությունները, որոնք սկսեցին ակտիվորեն մշակել իրենց սեփական հանքավայրերը և բարձրացնել նավթի արդյունահանման քանակը՝ հասցնելով մինչև 4 մլն բարելի 1 օրում: Արդյունքում՝ 1980-ականների կեսերին համաշխարհային շուկայում գոյացավ 1 օրում 10 մլն բարելի նավթի ավելցուկ:

Եվ երկրորդ պատճառը՝ նավթ ներկրող երկրների կախվածության թուլացումն էր նավթից, որը պայմանավորված էր արդյունաբերությունում այլընտրանքային էներգիայի օգտագործմամբ և նավթային պաշարների պահուստային ֆոնդի ստեղծմամբ³:

Հատկանշական է, որ ամենամեծ նվաճումն այլընտրանքային էներգիայի օգտագործման ոլորտում պատկանում է Ճապոնիային: Նա կարողացավ մի շարք արդյունաբերությունների աշխատանքն ամբողջովին վերափոխել քարածուխով աշխատելու⁴:

Ինչ վերաբերում է նավթային պաշարների պահուստային ֆոնդին, ապա 1984 թ.-ի դրությամբ ԱՄՆ-ի ֆեդերատիվ պահուստը կազմում էր 375 մլն բարել նավթ, իսկ Ճապոնիայում՝ 82.7 մլն. բարել, որը կբավականացներ համապատասխանաբար 25 և 19 օր՝ երկրի նավթային պահանջարկն ապահովելու համար⁵:

Փաստորեն՝ նավթային պահանջարկի թուլացման և նավթի առաջարկի ավելացման արդյունքում, տեղի ունեցավ նավթի գնի անկում:

Ստեղծված իրադրությունը ստիպեց ՕՊԵԿ-ին վերանայել իր քաղաքականությունը՝ փորձելով վերահսկողություն սահմանել թե՛ վառելանյութի արդյունահանման քանակի, թե՛ նավթի գնի վրա: Նավթի արդյունահանման քանակի վերահսկողությունն ՕՊԵԿ-ը փորձեց իրականացնել յուրաքանչյուր անդամ պետության համար չափաբաժիններ սահմանելու միջոցով, որը թույլ կտար հավասարակշռություն մտցնել առաջարկի և պահանջարկի միջև՝ պահպանելով նավթի գնի կայունությունը⁶: Նավթի արդյունահանման

³ Инджикян Р., ОПЕК в мировом капиталистическом хозяйстве, М., 1983, с. 42; Middle East Economic Digest, 1981, Jan. 22, p. 2.

⁴ Инджикян Р., նշվ. աշխ., էջ 39:

⁵ Растущая напряженность в районе Персидского залива, ТАСС, БПИ 13.03.1984, с. 30.

⁶ Вокруг вопроса о нефти, ТАСС, Атлас N 15 (1292), 09.04.1984, с. 39.

քանակը կամ չափաբաժինները որոշվում էր տվյալ երկրում առկա նավթային պաշարների և նավթաարդյունաբերության հնարավորությունները հաշվի առնելու միջոցով:

Այսպես՝ արդեն 1982 թ. մարտի 19-20-ը Վիենայում անցկացվող ՕՊԵԿ-ի խորհրդածողովի ժամանակ որոշվեց նավթի արդյունահանման քանակը նվազեցնել մինչև 18 մլն բարել 1 օրում, այսինքն՝ 1979 թ.-ի համեմատ (31 մլն բարել 1 օրում)՝ պակասեցնելով մոտ կիսով չափ⁷: Բացի այդ ՕՊԵԿ-ը կրճատեց նավթի պաշտոնական գները 1 բարելի համար սահմանված 34 դոլարից՝ իջեցնելով մինչև 29 դոլար⁸:

Ըստ սահմանված չափաբաժինների՝ Սաուդյան Արաբիան պարտավորվում էր արդյունահանել 4.77 մլն բարել, Բուվեյթը՝ 1.59 մլն բարել⁹, Իրաքը՝ 1.37 մլն բարել¹⁰, ԱՄԷ-ն՝ 1 մլն բարել¹¹, Կատարը՝ 300 հազար բարել նավթ 1 օրում¹²: Սակայն ոչ բոլոր պետություններն էին համամիտ ՕՊԵԿ-ի ընդունած չափաբաժինների հետ: «Կատար Ջեներալ մոթորս կորպորեյշն»-ի տնօրենը նշեց, որ իր երկրի համար սահմանած չափաբաժինը բավարար չէ երկրի գոյատևման համար և այդ պատճառով անհրաժեշտ է համարում ՕՊԵԿ-ի անդամներին խորհրդակցության հրավիրել՝ չափաբաժինները բարձրացնելու նպատակով¹³: Վենեսուելան հայտարարեց, որ չի կարող պահպանել սահմանված 1,5 մլն բարել նավթ արդյունահանելու իր չափաբաժինը և

⁷ «Fortune», N.Y., 21.07.1982.

⁸ Нефть и энергетика, ТАСС, БПИ N 15, 20.01.1984, с. 40.

⁹ Об экономическом положении Кувейта, ТАСС, БПИ N 41, 27.02.1984, с. 36.

¹⁰ Նշենք, որ Սաուդյան Արաբիան և Բուվեյթը պարտավորվեցին ապահովել Իրաքի չափաբաժինը՝ Իրան-իրաքյան պատերազմի արդյունքում հնարավոր խոչընդոտների առաջացման դեպքում: Այս մասին տե՛ս Григорьева В., Новые тенденции в политике Иракской партии «Басс» в начале 80-х годов, Восток и современность, Научно-информационный бюллетень, 2 (36), М., 1985, с. 87.

¹¹ Cockburn P., Internal Situation in the United Arab Emirates, Financial Times, London, 26.10.1982.

¹² Ahmad Saleh Alsalem, Subhash C. Sharma, Troutt Marvin D., Fairness Measures and Importance Weights for Allocating Quotas to OPEC Member Countries, The Energy Journal, Vol. 18, No. 2, 1997, p. 4.

¹³ Катар: политико-экономический обзор, ТАСС, БПИ N 170, 30.08.1984, с. 46.

մտադիր է այն բարձրացնել 300 հազար բարելով: Միևնույն ժամանակ Նիգերիան առաջարկեց, որպեսզի Սաուդյան Արաբիան նվազեցնի իր արդյունահանման քանակը՝ պատճառաբանելով, որ չափաբաժինները պետք է սահմանվեն ոչ թե նավթային պաշարների քանակի հիման վրա, այլ ըստ ՕՊԵԿ-ի անդամ երկրների բնակչության թվաքանակի, որի տվյալներով Սաուդյան Արաբիան իր 5 մլն բնակչությամբ անհամեմատ զիջում է Նիգերիային և Ինդոնեզիային՝ համապատասխանաբար 80 մլն և 150 մլն բնակչությամբ¹⁴:

Հատկանշական է, որ չափաբաժինների սահմանումը չնպաստեց նավթի գների կանոնակարգմանը և չկասեցրեց ճգնաժամի խորացումը: Եվ խնդիրը ոչ միայն կայանում էր պարբերաբար ՕՊԵԿ-ի երկրների կողմից սահմանված նավթի արդյունահանման չափաբաժնի խախտման, այլև ՕՊԵԿ-ի անդամ չհանդիսացող նավթաարդյունահանող երկրների անպատասխանատու մոտեցման մեջ, որոնք լուրջ չընդունեցին նավթի գների անկման վտանգը և ՕՊԵԿ-ի նախագգուշացումները՝ շարունակելով ակտիվորեն մշակել իրենց նավթահանքերը: Նավթի գնի անկումը դարձավ անկառավարելի, որն իր ազդեցությունն ունեցավ բոլոր նավթաարդյունահանող երկրների տնտեսության վրա՝ սկիզբ դնելով նավթային երրորդ ճգնաժամի առաջացմանը¹⁵:

Ճգնաժամից դուրս գալու փորձ ձեռնարկեց Սաուդյան Արաբիան: 1985 թ. ապրիլին նա իր նավթի արդյունահանման քանակն իջեցրեց մինչև 1 օրում 2.35 մլն բարելի, սակայն սաուդովցիները չկարողացան երկար պահել այդ ցուցանիշը և արդեն նույն թվականի աշնանը նավթի արդյունահանման քանակը հասավ մինչև 4.35 մլն բարելի, որը, ինքնաստիճան, կրկին նպաստեց նավթի գնի անկմանը¹⁶:

Արդեն 1986 թ. ձմռանը, ՕՊԵԿ-ի կողմից սահմանված չափաբաժինների խախտման արդյունքում, արձանագրվեց նավթի գնի հերթական անկումը¹⁷, որի պատճառով 1986 թ. դեկտեմբերին ժնկում

¹⁴ Ibrahim Y., Attack on the Role of Saudi Arabia in OPEC, Wall Street Journal, N.Y., 21.07.1982, p. 35.

¹⁵ Petroleum Economist, L., 1986, N4, p. 6.

¹⁶ The Gulf Crisis: A Kuwaiti Perspective: An Interview with Hassan Al-Ebraheem, Journal of Palestine Studies, Vol. 20, No. 2 (Winter, 1991), p. 96.

¹⁷ Middle East Economic Digest, London, 1986, N12, p. 5-7.

իրավիրված ՕՊԵԿ-ի անդամ երկրների խորհրդածողովի ժամանակ որոշվեց նավթի արդյունահանման քանակը կրկին նվազեցնել՝ իջեցնելով մինչև 15.8 մլն բարելի 1 օրում, իսկ նավթի գինը սահմանվեց 18 դոլար 1 բարելի համար¹⁸, որը 1987 թ. սկզբին ընկան մինչև 10 դոլար 1 բարելի համար, ինչը նավթարդյունահանումը դարձնում էր ոչ օգտավետ:

Հատկանշական է, որ ի տարբերություն 1973 թ.-ի ճգնաժամի, որի ժամանակ նավթ ներկրող երկրներն էին պայքարում վառելանյութ ձեռք բերելու համար, այժմ իրավիճակը ճիշտ հակառակն էր: 1985-1987 թթ.-ի նավթային ճգնաժամի ընթացքում նավթարդյունահանող երկրները փնտրում էին «գնորդի»՝ իրենց նավթը վաճառելու համար, քանի որ նավթի քանակի ավելցուկը և նավթի գների անկումը նավթարդյունահանող երկրների համար լուրջ մտահոգության տեղիք էր տալիս: Առաջին անգամ գնագոյացման համակարգը չէր աշխատում: Գոյություն չունեին նույնիսկ ՕՊԵԿ-ի պաշտոնական գին նավթի համար: Այժմ նավթի գինը որոշվում էր ոչ թե ՕՊԵԿ-ի երկրների միջև լարված բանակցությունների, այլ բազմաթիվ գործարքների արդյունքում: ՕՊԵԿ-ը պառակտվել էր մի կողմից Իրանի, Ալժիրի և Լիբիայի միջև, որոնք ցանկանում էին, որ Նավթարդյունահանող երկրների կազմակերպությունն ընդունի նոր և ավելի ցածր չափաբաժիններ և այդ ճանապարհով վերադարձնի նավթի գինը 29 դոլարի 1 բարելի համար, իսկ մյուս կողմից՝ Սաուդյան Արաբիայի, Քուվեյթի և ԱՄԷ-ի, որոնք, ունենալով հսկայական նավթային պաշարներ, ձգտում էին վերադարձնել «կորցրած» շուկան:

Ինչ որ առումով, Իրան-իրաքյան պատերազմը և նրա հետևանքով առաջացած ճգնաժամը ձեռնտու էր նավթ ներկրող երկրներին: Չնայած նավթի գնի հաճախ տատանողականությունը հանգեցրեց ինֆլացիայի անկանոն աճին, արդյունաբերական զարգացած պետությունները՝ ի դեմս ԱՄՆ-ի, Արևմտյան Եվրոպայի երկրների և Ճապոնիայի, կարողացան հաղթահարել և վերահսկողություն սահմանել նավթի գնի անկման արդյունքում առաջացած ինֆլացիայի նկատմամբ¹⁹:

¹⁸ Валькова Л., Саудовская Аравия: нефть, ислам, политика, М. 1987, с. 27.

¹⁹ Иностранная печать о борьбе на мировом рынке нефти, ТАСС, БПИ № 249, 21.12.1984, с. 29-30.

Հատկանշական է, որ չնայած նավթային ճգնաժամին՝ 1984 թ.-ի դրությամբ Ճապոնիան արձանագրեց 3%-անոց տնտեսական աճ, իսկ ՀՆԱ-ի ցուցանիշը աճեց 4%-ով²⁰:

Իրան-իրաքյան պատերազմը, ակնհայտորեն, ձեռնադրեց նաև գերտերություններին ՕՊԵԿ-ի միջազգային դերը նավթային շուկայում խարխուլելու, ինչպես նաև տարածաշրջանում գերիշխանության ձգտող Իրանի և Իրաքի ներուժը քայքայիչ պատերազմական գործողություններում սպառելու տեսանկյունից, սակայն ոչ ոք շահագրգռված չէր պատերազմական գործողությունների ընդլայնման, ինչպես նաև չեզոք պետություններին ռազմական գործողությունների մեջ ներգրավելու հարցում²¹: Պատերազմական գործողությունները բարդացնում էին իրավիճակը նաև կարևորագույն ծովային հաղորդակցության գոտում՝ Հորմուզի նեղուցում, որը Պարսից ծոցից նավթ առաքելու հիմնական ճանապարհն էր: Հատկապես խնդիրը սրվեց Իրանի կառավարության կողմից արված հայտարարությունից հետո, համաձայն որի՝ Իրանը սպառնում էր փակել Հորմուզի նեղուցը, եթե իր նավթային արդյունաբերությանը վտանգ սպառնա, որը լուրջ սպառնալիք էր ինչպես նավթ արտահանող, այնպես էլ Պարսից ծոցի տարածաշրջանից նավթ ներկրող երկրների համար: Նշենք, որ Հորմուզի նեղուցով է անցնում ոչ միայն իրանյան նավթը, այլև Սաուդյան Արաբիայի, Քուվեյթի, Կատարի և ԱՄԷ-ի նավթային մատակարարումները, որոնք կազմում էին ընդհանուր նավթային առաքումների 73%-ը²², օրական արտահանելով մոտ 7.3 մլն բարել նավթ²³: Հորմուզի նեղուցով ԱՄՆ առաքվող նավթի քանակը կազմում էր 7%, Արևմտյան Եվրոպայի երկրներ՝ 25% և Ճապոնիա՝ 55-60%²⁴: Այսպիսով, ցանկացած խոչընդոտ կարող էր նավթի արտահանման ընդհատման պատճառ դառնալ՝ մեծ վնաս հասցնելով մի շարք երկրների, մասնավորապես՝ Ճապոնիայի տնտեսությանը: Թեև ԱՄՆ և

²⁰ Обзор экономического положения капиталистического мира, ТАСС, БПИ № 41, 27.02.1984, с. 7-8.

²¹ Война в Персидском заливе и неустойчивость границ, ТАСС, БПИ N 37, 23.02.1981, с. 35.

²² «Kyodo News Service», May 18, 1984.

²³ Строительство новых нефтепроводов, ТАСС, Атлас N 27 (1409), 06.07.1984, с. 44.

²⁴ «The Japan Times», 07.06.1987.

ՆԱՏՈ-ի անդամ երկրներին նույնպես անհանգստացնում էր Հորմուզի նեղուցի նավարկության անվտանգության հարցը, սակայն ի տարբերություն Ճապոնիայի՝ նրանք կարող էին արտահանել նավթ նաև միջերկրածովյան նավահանգիստներով, որոնք կապակցված էին Պարսից ծոցի տարածաշրջանի հետ նավթախողովակներով: Այդ պատճառով Ճապոնիան կապիտալիստական երկրներից ամենից շատն էր հետաքրքրված Իրան-իրաքյան հակամարտությունը շուտափույթ ավարտին հասցնելու հարցում՝ կասեցնելով վերջինիս տարածումը Պարսից ծոցի ամբողջ տարածաշրջանով:

Հորմուզի նեղուցի հնարավոր փակման հարցի շուրջ լրագրողներին իր մտավախությունն է հայտնել Ճապոնիայի արտգործնախարար Շինտարո Աբեն՝ նշելով, որ հակամարտությունն Իրանի և Իրաքի միջև հղի է նավթային նոր ճգնաժամով²⁵:

Ռազմական գործողությունների արդյունքում ընդհատվեց նաև հակամարտող պետություններում զանազան արդյունաբերական օբյեկտների կառուցումը: Առաջին հերթին, վնասվեցին Ճապոնական «Միցուի» խմբի ֆինանսական շահերը, որոնք Իրանում իրականացնում էին Բենդեր-Խոմեյնու նավթաքիմիական համալիրի կառուցումը: Այդ պատճառով Տոկիոն շահագրգռված էր Պարսից ծոցում պատերազմը շուտափույթ ավարտին հասցնելու հարցում:

1984 թ. Իրաքի կողմից իրանյան նավթային օբյեկտների վրա հարձակման արդյունքում Հորմուզի նեղուցի շրջափակման վտանգ առաջացավ, որը ստիպեց Ճապոնիայի կառավարությանը փոփոխություններ մտցնել իր քաղաքականության մեջ և ակտիվացնել իր միջազգային դերն աշխարհում²⁶, առաջարկելով միջնորդական միջամտություն՝ հակամարտությանը շուտափույթ վերջ դնելու նպատակով²⁷: Հարկ է նշել, որ Ճապոնիայի միջնորդական առաքելության գաղափարը ծնվել է ոչ թե Տոկիոյում, այլ Բաղդադում ռազմական գործողությունները սկսելուց մի քանի ամիս անց: 1980 թ.

²⁵ Богатуров А., Японская дипломатия в борьбе за источники энергетического сырья (70-80-е годы), М., 1988, с. 133.

²⁶ Ueki Y., Japan's UN Diplomacy: Sources of Passivism and Activism, Japan's Foreign Policy after Post – Cold War: Coping with changes, New York, 1993, p. 354.

²⁷ "The Japan Times", Tokyo, 02.07.1983.

հոկտեմբերին Իրաքի բարձրագույն և միջնակարգ կրթության նախարարը՝ Դ. Մ. Խալաֆը, ով պաշտոնական այցով գտնվում էր Տոկիոյում, փոխանցեց վարչապետ Սուժուկի Դզենկոյին Սադամ Հուսեյնի անձնական ուղերձը, որում իրաքյան կողմը դիմում էր ճապոնական կառավարությանը խնդրանքով աջակցել կրակի դադարեցման և Իրանի հետ համաձայնագրի կնքման հարցում: Այդ առաջարկը կրկնվեց նաև 1980 թ. դեկտեմբերին՝ Իրաքի նավթի նախարար Աբդուլ Քարիմի կողմից ճապոնիա կատարած այցի ժամանակ: Այս անգամ Բաղդադի ներկայացուցիչը ներկայացրեց հակամարտության կարգավորման ծրագիրը, որի մեջ Տոկիոյին շահագրգռելու համար առաջարկեց վերջինիս ներգրավել յոթ խոշոր նախագծերի (նավթաքիմիական կազմակերպությունների, էլեկտրոկայանների և ագրոարդյունաբերական համալիրների կառուցման) իրագործման մեջ: Այս հարցերի քննարկմանն էր նվիրված 1981 թ. հունվարին տեղի ունեցած տնտեսական համագործակցության շուրջ ճապոնա-իրաքյան հանձնաժողովի խորհրդածողովը: Արդեն 1981 թ. մարտին ճապոնիան հայտարարեց իր հնարավոր միջնորդական առաքելության մասին²⁸: Պատերազմը դադարեցնելու միջնորդական առաքելության առաջարկով հանդես եկան նաև մի շարք այլ պետություններ՝ Ալժիրը, Թուրքիան: Սակայն Իրանի կառավարության ժխտողական մոտեցումը հակամարտության գործընթացին որևիցե երրորդ կողմի մասնակցության վերաբերյալ²⁹, ճապոնիային ստիպեց որոշակիորեն փոխել իր միջնորդական առաքելության գործելաոճը՝ հանդես գալով լուսանցքային դերում³⁰:

Հետաքրքրված լինելով պահպանել ազատ նավարկությունը Հորմուզի նեղուցում՝ ճապոնական կառավարությունը ձգտում էր ներկայանալ որպես կապիտալիստական զարգացած երկրների ներկայացուցիչ՝ օգտագործելով իր առաքելության համար միջազգային

²⁸ 日本経済新聞(Nihon Keizai Sinbun), Tokyo, 03.02.1981.

²⁹ Kazuo Ch., Japan and the Middle East in the 1970s and Early 1980s: A Japanese Diplomat's View, Japan in the Contemporary Middle East, London, 1993, p. 144-154.

³⁰ Reich B., Cutler Ch., Japan, The Powers in the Middle East: The Ultimate Strategic Arena, New York, 1987, p. 301-302.

կազմակերպությունների, մասնավորապես՝ ՄԱԿ-ի բեմահարթակները և ցանկանալով ներգրավել մերձավորարևելյան տարածաշրջանում տեղի ունեցող քաղաքական գործընթացների մեջ՝ դրանով իսկ վստահություն ներշնչելով իր դիվանագիտության հանդեպ և նպաստելով տարածաշրջանի կայունությանը³¹: Ելույթ ունենալով 1983 թ. սեպտեմբերի 28-ին ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեայում՝ Ճապոնիայի արտգործնախարար Շ. Աբեն հայտարարեց. «Մենք ջանքեր չենք խնայի զարգացնելու ՄԱԿ-ի հետ մեր համագործակցությունը (Ճապոնիայի սահմանադրությամբ սահմանված շրջանակներում)՝ Իրանի և Իրաքի հակամարտությունը խաղաղ միջոցներով կարգավորելու համար»³²:

Նյու Յորքում ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեայի 39-րդ խորհրդածողովի ժամանակ՝ 1984 թ. սեպտեմբերին, Ճապոնիայի արտգործնախարարը նշեց, որ քիմիական զենքի օգտագործման արգելումը և Պարսից ծոցում անվտանգ նավագնացությունը՝ շատ կարևոր է Իրան-իրաքյան հակամարտությունը չարելու համար³³: Իսկ արդեն Ճապոնիայի Ազգային ժողովի 104-րդ նստաշրջանի ժամանակ՝ 1986 թ. հունվարի 27-ին, Շ. Աբեն նշեց. «Պետք է կառուցողական մթնոլորտ ստեղծել խաղաղ ճանապարհով խնդրին լուծում տալու նպատակով»³⁴:

1981-1987 թթ. պատերազմական գործողությունների արդյունքում Հորմուզի նեղուցում վնասվեցին ավելի քան 330 քաղաքացիական, գլխավորապես՝ երրորդ պետությունների նավթալցոնային նավերը: Բացի այդ, իրանյան իշխանությունները վերազննման նպատակով հաճախակի կանգնեցնում էին արաբական երկրներ ուղևորվող «չեզոք» պետությունների նավերը՝ փորձելով խոչընդոտել հնարավոր սպառազինությունների առաքումն Իրաք: Միայն 1987 թ. առաջին կեսին գրանցվեց իրանյան ռազմական ներկայացուցիչների կողմից Քուվեյթ

³¹ Chubin Sh., The Middle East Factor in Alliance Politics, Washington D.C., 1986, p. 22-23.

³² "The Japan Times", Tokyo, 30.09.1983.

³³ Japan, The Ministry of Foreign Affairs, The Information Bulletin, October 18, 1984, p. 131.

³⁴ Japan, The Ministry of Foreign Affairs, The Diplomatic Bluebook 1986, Tokyo, 1986, p. 137.

ուղևորվող ճապոնական նավերի զննման 5 միջադեպ: Այս ամենը լուրջ անհանգստություն առաջացրեց Տոկիոյում³⁵:

Ճապոնիայի դիվանագիտական փորձերը հասնելու փոխընկերման հակամարտող կողմերի միջև ոչ մի արդյունք չստացան:

Իրավիճակը տարածաշրջանում ավելի բարդացավ ԱՄՆ-ի վարչակարգի կողմից Պարսից ծոցում ամերիկյան ռազմածովային բազա տեղակայելու վերաբերյալ հայտարարությունից հետո: Ավելին, Վաշինգտոնը կոչ էր անում իր դաշնակիցներին, այդ թվում՝ Ճապոնիային, միանալ ռազմական գործողություններին³⁶: Սակայն Տոկիոյի իշխող օղակները դեմ էին Ծագող Արևի Երկրի ռազմական ներկայությանը Պարսից ծոցի տարածաշրջանում՝ պատճառաբանելով, որ այն հակասում է երկրի «խաղաղ» սահմանադրության դրույթներին³⁷: Այդ մասին պաշտոնապես հայտարարվեց 1987 թ. մայիսի 30-ին Ճապոնիայի արտաքին գործերի նախարարությունում կազմակերպված ճեպագրույցի ընթացքում, որի ժամանակ նշվեց, որ Ճապոնիայի կառավարությունը մտադիր չէ ուղարկել որևիցե նավ Հորմուզի նեղուց, բացառությամբ նավթային տանկերների՝ ընդգծվելով, որ Ծագող Արևի Երկիրը կարող է մասնակցություն ունենալ հակամարտության կարգավորման գործընթացին բացառապես խաղաղ միջոցներով³⁸: Ճապոնիայի վարչապետ Յ. Նակասունեն 1987 թ. հունիսին Վենետիկում «Յոթ երկրների» հերթական խորհրդակցության ավարտից հետո մամլո ասուլիսի ժամանակ հաստատեց իր երկրի դիրքորոշումը վերոնշյալ հարցի շուրջ՝ հավելելով, որ Տոկիոյի կողմից ֆինանսատնտեսական աջակցությունն ավելի մեծ ներդրում կլինի տարածաշրջանում ստեղծված խնդրի լուծման հարցում, քանի որ այն կօգնի երկու պետություններին արագորեն վերականգնել պատերազմական գործողությունների արդյունքում քայքայված տնտեսությունը³⁹: Այսպես, Ճապոնիան տրամադրեց Իրաքին ավելի քան 2 մլրդ դոլարի օգնություն՝

³⁵ Богатыров А., նշվ. աշխ., էջ 138:

³⁶ 日本経済新聞(Nihon Keizai Sinbun), Tokyo, 27.05.1987.

³⁷ "The Japan Times", Tokyo, 20.05.1987.

³⁸ "The Japan Times", Tokyo, 07.06.1987.

³⁹ Ueki U., նշվ. աշխ., 355:

երկրում ստեղծված տնտեսական ծանր վիճակը հաղթահարելու համար⁴⁰:

Այսպիսով, Հապոնիայի կառավարությունը, առաջնորդվելով «խաղաղ» սահմանադրության սկզբունքներով և ցանկանալով պահպանել իր կապերը նավթաարդյունահանող երկրների հետ, նախընտրեց չաշակցել իր դաշնակցին ռազմական միջամտության իրականացման հարցում, որի պատճառով ԱՄՆ-ի նախագահ Ռ. Ռեյգանը 1987 թ. մայիսին մտցրեց 100% տուրք (մոտ 300 մլն դոլար) Միացյալ Նահանգներ ներկրվող Հապոնական էլեկտրական սարքանքների վրա⁴¹: Սակայն դա չկանգնեցրեց Հապոնիային շարունակելու իր գործունեությունը՝ Իրան-իրաքյան հակամարտությունը խաղաղ ճանապարհով լուծելու ուղղությամբ: Դեռևս 1987 թ. հունվարին, դառնալով ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի ոչ մշտական անդամ, նա իր ակտիվ քաղաքականության շնորհիվ կարողացավ ՄԱԿ-ի շրջանակներում ստեղծել Իրան-իրաքյան Ռազմական Հետախուզական խումբ (ԻԻՌՀԽ), որի հիմնական գործառույթն էր երկու երկրների միջև կրակի դադարեցման վերաբերյալ համաձայնագրի ստորագրումը⁴²: Արդեն 1987 թ. հուլիսի 20-ին ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհուրդը միաձայն ընդունեց N 598-րդ բանաձևը՝ երկու պատերազմող պետությունների միջև կրակի դադարեցման վերաբերյալ:

1988 թ. օգոստոսի 20-ին Իրանի և Իրաքի միջև կնքվեց զինադադար՝ դրանով իսկ վերջ դնելով ութամյա պատերազմին:

Ամփոփելով, կարող ենք ասել, որ Իրան-իրաքյան պատերազմը, որը հրահրվեց գերտերությունների «լուռ» միջնորդությամբ՝ նպատակ ունենալով թուլացնելու ոչ միայն Իրանի և Իրաքի դիրքերը տարածաշրջանում, այլև խարխուլելու ՕՊԵԿ-ի դիրքերը միջազգային նավթային շուկայում, ստեղծեց նախադրյալներ նավթային երրորդ

⁴⁰ Шаринов У., Персидский залив: обострение политической и военной ситуации и международных отношений в конце XX - начале XXI вв., М., 2010, с. 49.

⁴¹ Вербицкий С., Новые тенденции в новой политике Японии: Япония 1987, Ежегодник, М., 1987, с. 55-56.

⁴² Ueki Y., նշվ. աշխ., էջ 355:

ճգնաժամի առաջացման համար, որն ունեցավ իր բացասական ազդեցությունը նավթարդյունահանող երկրների տնտեսության վրա:

Եվ թեև կապիտալիստական երկրների, այդ թվում նաև Ճապոնիայի տնտեսությանը, մեծ վնասներ չէր հասցվել նավթային երրորդ ճգնաժամի արդյունքում, սակայն Իրան-իրաքյան հակամարտության հետագա ընդլայնումը կարող էր լուրջ ճգնաժամերի պատճառ դառնալ, որոնցից հնարավոր եղավ խուսափել Տոկիոյի դիվանագիտական ջանքերի շնորհիվ:

HARUTYUNYAN YEVA

(IOS)

IRAN-IRAQ WAR AS THE RESULT OF THE THIRD OIL CRISIS AND THE ROLE OF JAPAN IN THE CONFLICT RESOLUTION

Iran-Iraq war began on September 22 in 1980. The causes of the war between Iraq and Iran are historic and deeply rooted in concern over internal security, territorial boundaries, ethno-national and religious issues. Iran-Iraq war was initiated by the Superpowers aiming not only to weaken the role of Iran and Iraq in the region, but also to undermine OPEC's role in the oil market which became the reason of the third oil crisis having negative influence on the economy of oil-producing countries.

OPEC tried to overcome the crisis by determining quotas for all its member states. Though undertaking of OPEC was not successful as non-OPEC oil producing countries used the droop of the role of OPEC for increasing their oil production. The other reason of failing the initiative of OPEC was the policy of the industrialized countries to keep oil reserves and to use renewable energy in their industries. The result of such policy became leftover oil in the market – about 10 million barrels oil per day (oil/day). It is noteworthy to mention, that a great achievement in renewable energy belongs to Japan. The Country of Rising Sun managed to change work of some its industries on coal. Besides it, a great amount of oil reserves let industrialized countries be independent from the policy of the oil-producing countries.

However, the further continuation of Iran-Iraq war threatened the Strait of Hormuz through which was delivered oil of the Persian Gulf. The Japanese government was interested in safely navigation through the Strait as it was the only way for Japan to import oil. Japan started to mediate using for its mission the stages of the United Nation and trying to be involved in the Middle Eastern political processes.

The situation in the region was compounded after the announcement of the USA to deploy its naval forces in the Persian Gulf. Moreover, Washington asked its allies to join in its military undertaking. In respond to this suggestion, Japan preferred not to take part in military action giving preference to help Iran and Iraq by diplomatic methods.

Thus, in 1987 becoming the non-permanent member of the UN Security Council, Japan imitated the foundation of Iran-Iraq Military Observer Group (UNIIMOG). This Group should support the conflicting countries to sign ceasefire. On July 20 in 1987 the UN Security Council adopted resolution N 598 about the ceasefire and on the 20th of August, 1988 Iran and Iraq signed an agreement about the ending of eight year war.

Eventually, the continuation of Iran – Iraq war would become the reason of the crisis in the Persian Gulf which should damage not only the economy of oil-producing countries in the region but also the economy of industrialized countries. Mostly, due to the diplomatic efforts of Japan the war was over.